

Sonja Bezjak

Dejavniki gibanja števila redovnic v Sloveniji v 20. stoletju

POVZETEK: S prispevkom bomo odprli prostor za sociološko analizo fenomena ženskega redovništva. Ker bo vključevala pomen družbenih dejavnikov pri sprejemanju odločitve za vstop v samostan, bomo nadgradili obstoječe teološke in zgodovinske analize. Videli bomo, da v prvi polovici 20. stoletja število redovnic silno raste, medtem ko v drugi polovici 20. stoletja silno upada. Redove bomo v specifični družbeni situaciji razumeli kot legitimno izbiro za ženske, ki jim širši družbeni sistem ni mogel zagotoviti pričakovanega ali zelenega življenjskega poteka. Posebno pozornost bomo namenili demografskemu neravnovesju, ki se je ob prehodu iz 19. v 20. stoletje odražalo v velikem manku moških. Hkrati pa uspeh ženskih redov povežemo z družbenimi okoliščinami, ki so imele ženske v javni sferi minimalne možnosti za udeležbo.

KLJUČNE BESEDE: ženske, redovnice, redovi, redovni poklici, demografija.

0 Uvod

S prispevkom bomo skušali analizo ženskega redovništva na Slovenskem in diskurz o tej temi usmeriti k tistim družbenim in socialnim dejavnikom, ki so ob dosedanjih izključno teoloških (Kolar 2005 in Kvaternik 2004) ali zgodovinskih analizah redovnega poklica (Hančič 2000 in Mlinarič 2005) velikokrat ostali (sociološko) nepojasnjeni. Kolar (2005) in Kvaternik (2004) sta v svojih analizah predstavila podatke, ki se tičejo tudi ženskega redovništva, vendar jima je umanjkala sociološka analiza in s tem celovitejši ter bolj kompleksen pogled na gibanje števila redovnic pri nas. Bežno so se redovniške problematike sicer dotaknili tudi drugi avtorji. Npr. o tem, da je podatkov o življenju v ženskih samostanih pri nas zelo malo in da "še zlasti /.../ o tem ni kritičnih zapisov" (Leskošek 2002: 138), je v knjigi *Zavrnjena tradicija* zapisala Vesna Leskošek; njena je tudi ocena, da je bil "v /.../ letih 19. in v začetku 20. stoletja /.../ čas, ko je začelo število žensk, ki so se odločale za samostansko življenje, upadati" (Leskošek 2002: 137).

V prispevku bomo uspeh katoliških ženskih redov v prvi polovici 20. stoletja razumeli kot nezmožnost sekularne družbe, da bi se organizirala tako, da posameznice za uresničevanje pričakovanega življenjskega poteka ne bi potrebovale družbenih kompenzatorjev, kot so redovi. S podatki o obsegu slovenske ženske redovniške populacije, ki jih bomo povežali z vplivom demografskega spolskega neravnovesja, bomo

poskusili čim boljše opredeliti slovensko žensko redovništvo nasploh in s tem prispevati k boljšemu družboslovnemu razumevanju žensk v prvi polovici 20. stoletja pri nas.

S sociološkimi analizami redovništva se v glavnem ukvarjajo ameriški avtorji, najdemo pa tudi kakšnega evropskega, za katerega ponavadi velja, da sam izhaja iz redovniških vrst (Armstrong 1997; Hill 1971; Neal 1971; Wittberg 1996), kar pomeni, da redovništvo preučuje od znotraj.¹ Aktualna je tudi mednarodna primerjava ameriških avtorjev (Ebaugh in dr. 1996), ki so preverjali, kako je gospodarska razvitost družbe vplivala na število redovnic v katoliški cerkvi v drugi polovici 20. stoletja. Ugotovili so, da je število redovnic v družbah, kjer se je modernizacija že začela, naraščalo. In da – nasprotno – v družbah, kjer je modernizacijski proces zaključen, število redovnic upada. Za zahodno družbo ob koncu 20. stoletja velja, da število redovnic stalno pada. Podatki o nerazvitem tretjem svetu pa kažejo, da število redovnic na začetku 21. stoletja raste. Na gibanje števila redovnic pomembno vplivajo tudi politične spremembe v cerkvi in/ali zunaj nje. Stark in Finke (2000) sta gibanje števila redovnic povezovala z doktrinarnimi spremembami, ki jih je cerkev uvedla z 2. vaticanskim koncilom (1962–1965). Med ukrepi sta posebej izpostavila notranjo politiko cerkve, s katero je cerkev položaj redovnikov in redovnic izenačila s položajem laikov v cerkvi. Ugotovila sta, da se je število redovnic začelo zniževati najprej v zahodnem svetu, kjer so bili ukrepi 2. vaticanskega koncila uveljavljeni najprej, in dokazovala, da se je zniževanje v posameznih državah vedno začelo takrat, ko je lokalna cerkev uvedla ukrepe 2. vaticanskega koncila. Z ukrepi je cerkev ukinila privilegiran položaj verskih poklicev, ki je po mnenju avtorjev ključna nagrada redovnega poklica.

1 Konstitutivni elementi redovnega poklica

Redovni poklic bomo po goffmanovsko razumeli kot totalni poklic. Prežet in determiniran z religiozno komponento, zajema in v temelju opredeljuje vse segmente posamezničinega življenja. Z vstopom v redovno ustanovo se posameznica praviloma odpove svojemu preteklemu življenju. V redovnem pravu je cerkev določila tri temeljna pravila redovnega poklica in jih vključila v ideologijo treh redovnih zaobljub: zaobljube čistosti, uboštva in pokorščine (Bezjak 2003). Skozi te tri zaobljube redovi od svojih članic zahtevajo, da se vzdržijo spolnosti in mislim nanjo, da se odpovejo lastnini in da so pokorne svojim nadrejenim. Če želimo razumeti gibanje števila redovnic, se moramo posvetiti vsaki od teh zaobljub. Z razumevanjem pomena določene odpovedi (odpoved spolnosti, lastnini, svobodni volji) bomo lažje odkrili družbene vzgibe in razloge, ki so posameznice spodbudili k vstopu v samostan in k temu, da so s sprejemom zaobljub nase naložile stroške spoštovanja zahtev redovnega poklica.

V analizah socialno-ekonomskih in političnih sprememb, o katerih smo govorili v uvodu, Ebaugh in dr. (1996) ter Stark in Finke (2000) vsaj posredno govorijo o dveh odpovedih: o odpovedi lastnini in o odpovedi svobodni volji. Z zaobljubo uboštva ozi-

1. Te raziskovalce so do sedaj zanimale zlasti spremembe v organizaciji in načinu redovnega življenja ter smisel, pomen in namen redovnega življenja ter njegovo mesto v cerkvi.

roma odpovedjo lastnini red posameznico, ki postane njegova članica, razlastnini. Ne glede na gmotni položaj pred vstopom v red so članice istega reda s premoženjskega vidika na ta način izenačene. To pa je za tiste od njih, ki so prišle z dna socialne lestvice, lahko pomenilo pravzaprav izboljšanje socialno-ekonomskega položaja.² V tem smislu je bil torej vstop v samostan – če obrnemo – lahko posledica posamezničinega šibkega socialno-ekonomskega položaja.

Zaobljuba pokorščine, ki vključuje sprejemanje hierarhične strukture in uradne politike cerkve, pomeni odpoved svobodni volji. Lahko jo razumemo kot zavzemanje določene politične držbe: nestrinjanje s politiko zunaj ali znotraj cerkve. Če bi želela posameznica kot redovnica uveljaviti svobodno voljo, ki ni skladna z uradnimi stališči cerkve ali politiko cerkve, bi to pomenilo nepokorščino. Neizpolnitev zaobljube pokorščine pa lahko vodi v izstop oziroma izključitev. Stark in Finke (2000) menita, da je cerkev z ukinitvijo privilegirane položaja redovnega poklica v drugi polovici 20. stoletja sprožila plaz izstopov iz redov. V tem smislu lahko izstope razumemo kot nepokorščino, kot nestrinjanje s prenovo redovnega poklica in kot nasprotovanje uradni politiki cerkve.³

Redovi se med seboj ločijo po interpretaciji zaobljub. Politično jih lahko po avtoritarnosti ali demokratičnosti odločanja in vodenja npr. ločimo na konzervativne in liberalne; po uboštvu pa na radikalno uboštvne in tiste, ki so po porabi materialnih sredstev zelo podobni drugim, necerkvenim organizacijam. Tako uboštvnost kot pokorščina nimata dokončne razlage in cerkev pri obojem redovom in njihovim članom dopušča vsaj minimalen lasten interpretacijski prostor. Posledica tega je bil razvoj številnih redov. Slovar katoliških redov npr. navaja več kot 1.000 različnih ženskih in moških redov (Day 2001). Videli pa bomo, da za vse redove, tako ženske kot moške, velja absolutna odpoved spolnosti oziroma celibat. Spolna aktivnost članom in članicam redov v nobenem primeru ni dovoljena, niti deloma niti na samo določene načine.

Pomanjkljivost raziskav Ebaugh in dr. (1996) ter Starka in Finka (2000) vidimo v tem, da se nobena ni dotaknila odpovedi spolnosti kot skupnega imenovalca redovnega poklica. Ker zaobljuba čistosti kot eden od konstitutivnih elementov redovnega poklica od članic redov zahteva odpoved spolnosti, zakonski zvezi in materinstvu, želimo pri obravnavi ženskega redovništva posebno pozornost nameniti prav tem elementom. Zanimale nas bodo zato tudi okoliščine, v katerih je bilo zaradi preseljevanj zmanjšano število moških v populaciji. S tem so bile ob strogi katoliški moralni določbi, ki je močno posegala na področje spolnosti, za ženske zmanjšane možnosti za sklenitev zakonske zveze in zakonskega materinstva. Vstop v zakonsko zvezo in rojevanje pa sta družbena prehoda, s katerima ženska v patriarhalni družbi opredeli svoji temeljni vlogi (biti žena in mati) in potrdi svojo pripadnost družbi ter mestu, ki ga je ta družba zanjo predvidela.

2. Za razliko od danes, ko lahko t. i. uboštvni redovi, za katere velja, da se skrajno odpovedujejo materialnim dobrinam (npr. članice so vse leto bose in vso zimo brez kurjave), predstavljajo legitimen način življenja za tiste posameznice, ki se želijo upreti potrošniški družbi in pobegniti od materialnega sveta.
3. V družbi svobode izbiranja lahko posamezničino odločitev za vstop v samostan in posledično odpoved svobodni volji razumemo tudi kot upor proti izbiram oziroma kot pobeg od izbir.

Z vstopom v red so se posameznice legitimno odpovedale družbeni zahtevi po poroki in rojevanju. V nadaljevanju bomo pokazali, da zgolj z razlagami, da je vzrok, da so ženske vstopale v samostan, gospodarski oz. socialni in/ali politični, izpustimo iz uvida pomembne sestavine redovnega poklica, s tem pa tudi vzgibe, dejavnike in okoliščine, ki so posameznice pripeljale do vstopa v red.

2 Vpliv socialno-ekonomskih sprememb na število redovnic

Družbene razmere na naših tleh so bile v prvi polovici 20. stoletja ženskam izredno nenaklonjene, saj "so izobraževanje žensk omejevali in onemogočali vse do druge svetovne vojne. Zapirali so dekliške šole, prepovedovali vpis na gimnazije ali fakultete in hkrati apelirali na ženske, naj prepuščajo izobraževalna mesta svojim moškim kolegom" (Leskošek 2002: 47). Patriarhalne okoliščine, v katerih je vlogo ženske v družbi determinirala cerkev, so žensko udeležbo v javni sferi močno omejevale in jo potiskale v zasebno sfero, kjer je ženska lahko nastopala kot žena, mati, gospodinja, perica, kuharica, snažilka itd. V času industrializacije, ki je prinesla potrebo po neagrarni delovni sili in nova delovna mesta, ki so pomenila ločitev dela od doma, so delodajalci lahko izbirali med številnim brezposelnim in obubožanim prebivalstvom, tudi ženskim. Delavcem iz urbanih območij so bili konkurenca tisti, ki so prihajali z ruralnih območij in bili pripravljeni delati za nižje mezde. Moškim so bile zaradi nizkih mezd konkurenca ženske. Z ideologijo, da je naravna vloga in mesto ženske doma, kjer mora delati kot žena in mati, ter da je vloga in dolžnost moškega, da je vzdrževalec družine, so delodajalci upravičevali nižje plače žensk (Milharčič Hladnik 1995).

Medtem ko so v industriji ženske za delovna mesta tekmovali z moškimi, so se pod okriljem cerkve razvijale prve organizirane storitvene dejavnosti, ki so bile rezervirane za ženske oziroma jih je cerkev rezervirala za redovnice. Tako so npr. zdravstveno nego na območju današnje Slovenije vse do konca druge svetovne vojne opravljale izključno redovnice (Gradišek v Krašovec 2002: 7). Leta 1919, štiri leta, preden je Ljubljana dobila prvo državno šolo za medicinske sestre, je red usmiljenk sv. Vincencija Pavelskega na območju ljubljanske škofije upravljal 13 zavodov.⁴ V teh je brez prejemanja finančnega nadomestila delalo 300 žensk. 16 let kasneje je red štel že 657 žensk in samo na območju ljubljanske škofije upravljal 19 zavodov. V vseh karitativnih redovih ljubljanske škofije je leta 1935 delovalo 866 žensk. Leta 1944, ko je bilo število redovnic pri nas najvišje, je v karitativnih redovih na področju zdravstva in nege samo v ljubljanski škofiji delovalo več kot 800 žensk (Letopisi in šematizmi Ljubljanske škofije za leto 1919, 1935 1944).

Na območju ljubljanske škofije je od leta 1924 do leta 1935 v karitativne redove vstopilo 345 žensk. V istem obdobju je deželna šola za sestre, ki je svojim dijakinjam

4. Leta 1919 so usmiljenke delale v naslednjih zavodih: deželna bolnišnica Ljubljana, hiralnica sv. Jožefa v Ljubljani, sirotišnica "Lichtenthurn" v Ljubljani, Leonišče v Ljubljani, Marijin dom v Ljubljani, Elizabetna otroška bolnišnica v Ljubljani, cesarja Franca Jožefa hiralnica, deželna blaznica na Studencu, ženska kaznilnica v Begunjah, sirotišnica v Kočevju, cesarice Elizabete bolnišnica v Novem mestu, bolnišnica v Postojni, vojna sirotišnica na Homcu pri Kamniku (Letopis ljubljanske škofije za leto 1919).

tako kot redovi nudila brezplačno stanovanje v internatu zavoda, službeno državno obleko, prehrano na državne stroške in še 200 dinarjev denarnih doklad (Dragaš 1938), izobrazila le 110 medicinskih sester. Začetniški neuspeh državne šole je mogoče povezovati z začetki sekularizacije ženskih storitvenih poklicev, ki so bili brez tradicije in so si pri ženskah morali pridobiti zaupanje, vzpostaviti ugled ter dokazati možnosti za zaposlitev. Večji uspeh redov pri rekrutiranju žensk je posledica primata redov na področju zdravstvene nege, s čimer so redovi pod okriljem cerkve razvili mreže zdravstvenih in negovalnih storitev. V korist redov pa je delovala tudi ideološka podstat, s katero so ženskam pripisovali naravni vlogi žene in matere, ki naj ne bi bili združljivi z opravljanjem profesionalnih poklicev.

Medtem ko so posebni pogoji delodajalcev in druge prepreke patriarhalne družbe ženski del populacije vztrajno omejevali pri vse bolj naraščajočih možnostih izobraževanja in zaposlovanja, so jih redovi vabili z ideologijo, da bodo s služenjem človeku in človeštvu opravljale častno delo – služile bodo bogu. Ponujali so usposabljanje, izobraževanje, organiziranje in zaposlovanje ženske delovne sile. Za tiste, ki niso imele dovolj socialnega, kulturnega in gospodarskega kapitala, da bi se uprle patriarhalnemu in mizoginemu toku, so redovi pomenili legitimno pot vzpona po lestvici socialne mobilnosti.

O vsem tem težko govorim, tega se sploh ne da povedati. Toda kloster je bil moja edina možnost, da pogledam prek horjulskih hribov v svet. /.../ Moja teta je po spletu okoliščin postala redovnica v samostanu šolskih sester v Mariboru. Če ne bi šla k njej, bi ostala doma, ker denarja, da bi me kam poslali, moji starši niso imeli. V klostru sem se učila nemščino, francoščino, celo esperanto in stenografijo. (Kristina Brenkova, <http://www.dnevnik.si/objektiv/246455/>, 28. 5. 2007.)

Ebaugh in dr. (1996: 174) za ZDA ugotavljajo, da so redovi zagotavljali pomembno priložnost za vzpon po lestvici socialne mobilnosti za mlada katoliška dekleta, od katerih so številna izhajala iz priseljenskega ali delavskega razreda in/ali kmečkih družin. S tem, ko je sekularizirana družba ponudila delovna mesta v storitvenih dejavnostih, so se bistveno izboljšale možnosti za zaposlovanje žensk. Posledica sprememb v zaposlitveni strukturi pa je bilo zmanjševanje pomena redov, ki so ga ti imeli v začetnih fazah industrializacije, ko so bile možnosti žensk za udejstvovanje v javni sferi zelo majhne. Število redovnic je v ZDA, pa tudi v Evropi (Ebaugh in dr. 1996; Finke in Wittberg 2000; Stark in Finke 2000), z izjemo držav socialističnega in komunističnega sistema, naraščalo vse do sredine 60. let 20. stoletja ali še celo malo dlje, medtem ko število redovnic v Aziji in Afriki narašča še vse do danes (Statistical Yearbook of Church 1969–2003).

3 Vpliv političnih sistemov na število redovnic

Če bi pri analizah redovništva uporabljali le kratkoročni spomin, bi lahko prehitro zaključili, da je usodna povezanost števila redovnic ter uvedbe komunističnega in socialističnega sistema, ko se je število redovnic drastično znižalo, nekaj izjemnega. Analiza na daljši časovni daljici pokaže, da so bili redovi pretresom v smislu razlastninjenja, preganjanja ali celo ukinjanja v zgodovini večkrat izpostavljeni. Pritiski nanje in na

njihove člane so prihajali iz različnih političnih sistemov. V grobem jih bomo delili na pritiske s strani cerkve (te bomo imenovali notranji pritiski) in na zunanje pritiske, ki so v glavnem izvirali iz posvetne oblasti. Velik pretres so redovi doživeli z nastankom protestantizma v 16. stoletju, ko jih je nekdanji redovnik Martin Luter skušal prikazati kot nekoristne. Nadalje je jezuite, ki so vodili boj proti reformaciji, zaradi njihove vse večje moči leta 1776 ukinil sam poglavar katoliške cerkve Klemens XIV. Drugo pomembno obdobje je čas razsvetljenstva, ki je v luči bratstva, enakosti in svobode redove ukinjalo kot kvarne za človekov um (gl. Diderotov roman *Redovnica*). Na območju Avstro-Ogrske je ob koncu 18. stoletja redove, ki se niso ukvarjali s t. i. družbeno koristnim delom, za nekoristne označil Franc Jožef II, jih razlastnil in precej tudi ukinil. Socialistični sistem sredi 20. stoletja redov pri nas ni ukinjal, temveč je njihovo delovanje omejil tako, da jim je odvzel večji del lastnine ter jim kot cerkvenim organizacijam onemogočil delo v javni sferi. Povojna politična oblast je pri nas in v drugih vzhodnoevropskih državah socialističnega ali komunističnega sistema⁵ vpeljala dokumente in zakone, ki so drastično zožili meje delovanja in vpliva cerkve v družbenem življenju, s tem pa tudi delovanje ženskih redov. Z odlokom o nacionalizaciji so redovom na Slovenskem tako kot številnim drugim zasebnikom odvzeli lastnino: šole, bolnišnice, t. i. hiralnice, sirotišnice, bivanjske prostore itd. Šolstvo in zdravstvo kot ključni področji dejavnosti redov sta iz zasebnih rok v celoti prešli v upravljanje države. S tem je prišlo do intenzivne sekularizacije, ki je vlogo cerkve v javni sferi močno zmanjšala in ponekod celo ukinila.

8. 3. 1948 so bile v Sloveniji iz državnih služb odpuščene vse redovnice, ki so se pri izbiri med redovnim in civilnim poklicem odločile za prvega (Rauh 2000). Podatki o številu redovnic v ljubljanski škofiji kažejo, da se je število redovnic med letoma 1944 in 1959 zmanjšalo za okoli 45 %. Večinoma so redovnice odšle v druge republike Jugoslavije, kjer so v javni sferi ohranile delovna mesta in ugled. Razlog za to naj bi bilo predvsem veliko pomanjkanje usposobljenega zdravstvenega osebja na območju Srbije in Črne Gore (Rauh 2000). Koliko se jih je leta 1948 odločilo za izbiro civilnega poklica in za izstop iz samostana, zaradi pomanjkljivih oziroma nedostopnih podatkov ne vemo. V celotnem obdobju od leta 1944 do leta 2000 se je število redovnic v ljubljanski škofiji zmanjšalo za 59 %. Z grobim posegom političnega sistema v delovanje cerkve v javni sferi ter z novo vlogo ženske kot družbene akterke so se države socialističnega in komunističnega bloka ob začetku druge polovice 20. stoletja predčasno soočile z neizogibnim padanjem števila redovnic, ki so mu od konca 60. let 20. stoletja sledile vse zahodne družbe.

Med notranjepolitične pritiske, ki jim je sledil izjemen upad števila redovnic, bomo šteli ukrepe 2. vatikanskega koncila. Ti so prinesli doktrinarne reforme redovnega življenja, na praktični ravni pa so redovno življenje posodobili in ga prilagodili lokalnemu načinu življenja. Dokumenti, ki so vplivali na spremembe religioznega življenja, so:

5. Npr. na Češkem se je število redovnic v 40 letih po drugi svetovni vojni s 7.800 zmanjšalo na 2.415 redovnic (Vlček 2005: 58).

*Lumen Gentium*⁶, *Gaudium et Spes*⁷ in *Perfectae Caritatis*⁸ (Bezjak 2003). Stark in Finke (2000) sta menila, da je cerkev z ukinitvijo privilegirane položaja profesionalnih vernikov (duhovščina, člani redov) ukinita ključno "nagrado" redovnega poklica in s tem ob visokih odrekanih (čistost, uboštvo in pokorščina) zmanjšala privlačnost redov.

4 Vpliv demografskega neravnovesja na število redovnic

Da bi bolje razumeli pojav slovenskega ženskega redovništva v prvi polovici 20. stoletja, smo preverili poročne možnosti za ženske na območju današnje Slovenije ter jih v istem časovnem obdobju povezali s podatki o številu redovnic v posameznih statističnih regijah Slovenije.

Za večino srednjeevropskih, zahodnoevropskih in severnoameriških družb 18., 19. in 20. stoletja je značilna številčna premoč ženskega prebivalstva nad moškim. To naj bi veljalo tudi za Kranjsko in celotno sedanje ozemlje Slovenije (Žnidaršič 2000: 47–48). Do neravnovesij med spoloma je prihajalo zaradi velikega preseljevanja prebivalstva. Slovensko izseljevanje je bilo del avstro-ogrskega izselitvenega vala, ki je bil množičen zlasti v 90. letih 19. stoletja in vse do začetka prve svetovne vojne (Fischer 2005). Za razliko od žensk, za katere so veljale pogostejše selitve v manjših razdaljah in krajših časovnih intervalih, je pri selitvi moških šlo za prostorsko in časovno daljšo mobilnost. Med izseljenci so prevladovali moški, in sicer v razmerju približno dva prebivalca Kranjske na eno prebivalco Kranjske. V nekaj več kot 50 letih naj bi se iz naših krajev izselilo okoli 23 % vsega prebivalstva. Skoraj polovica teh naj bi izvirala s Kranjske, največ iz Bele krajine, Dolenjske in Notranjske (Žnidaršič 2000: 52–54). Številčno neravnovesje pa je bilo pogojeno tudi z vojnami, s katerimi so se slovenske dežele soočale v drugi polovici 18. stoletja, v času francoskih vojn in v času prve ter druge svetovne vojne (Šircelj 2006: 74). "Ta dejstva so imela (tudi) za ženske na Kranjskem daljnosežne posledice, ki so segale tako na področje rodnosti in starosti nevest kakor tudi na področje ženske pridobitnosti" (Žnidaršič 2000: 54).

V nadaljevanju bomo skušali odgovoriti na vprašanje, ali je primanjkljaj moških v družbi značilno vplival na rast števila redovnic. Na primeru slovenske ženske redovniške populacije bomo opazovali razmerje med presežkom žensk v populaciji (neodvisna spremenljivka) in številom redovnic (odvisna spremenljivka) v 20. stoletju. Presežek žensk v populaciji glede na število moških v populaciji bomo v nadaljevanju imenovali tudi "samske ženske".

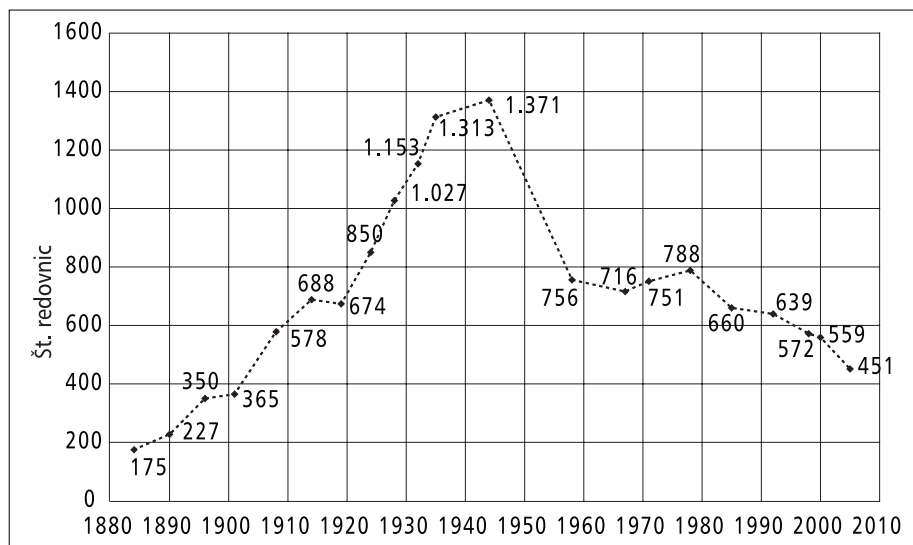
-
6. Z dokumentom je koncil vse posameznike, ki so prejeli krst in so kristjani, doktrinarno izenačil pred bogom. S tem je redovniškemu poklicu odvzel privilegij višjega statusa (Bezjak 2003).
 7. Z dokumentom je koncil preklical idejo o verskem umiku iz t. i. pregrešnega sveta in redove pozval k dejavnemu udejstvovanju v družbenem življenju. S tem so se člani redov začeli intenzivno srečevati in soočati s posvetnim (Bezjak 2003).
 8. V dokumentu je koncil izrazil zahtevo po prilagajanju redovniškega življenja fizičnim in psihološkim pogojem članov, kakor tudi zahtevam kulture ter socialnim in ekonomskim okoliščinam (Bezjak 2003).

5 Število redovnic na Slovenskem

5.1 Absolutno število redovnic

Ker na področju ženskega redovništva pri nas do sedaj ni bilo razpoložljivih podatkov, ki bi raziskovalcem omogočali podrobnejše analize tega pojava, smo podatke za svojo analizo črpali iz primarnih virov: iz letopisov cerkve na Slovenskem, šematizmov mariborske in ljubljanske škofije ter iz statističnih letopisov cerkve, ki jih v glavnem hranita škofijska arhiva v Ljubljani in Mariboru, posamezne primere pa tudi druge knjižnice. Ker so letopisi in šematizmi za ljubljansko in mariborsko škofijo izhajali ob različnih letih, pri vpisovanju uporabljali različno metodologijo, poleg tega pa so se meje naše države in slovenskih škofij večkrat spremenile, je medsebojno primerjanje podatkov težko. Da bi se čim bolj izognili napakam, smo za časovni pregled gibanja števila redovnic pri nas izbrali ljubljansko škofijo, katere meje se v 20. stoletju niso bistveno spreminjale. V analizo smo vključili vse tiste redovnice, ki so vpisane v uporabljene vire. Med redovnice smo prišteli tudi novinke in kandidatke ter članice svetnih ustanov. Graf 1 priča o veliki rasti števila redovnic v prvi polovici 20. stoletja in o stalnem upadu števila redovnic v drugi polovici 20. stoletja.

Graf 1: Gibanje števila redovnic v ljubljanski škofiji v 20. stoletju.⁹

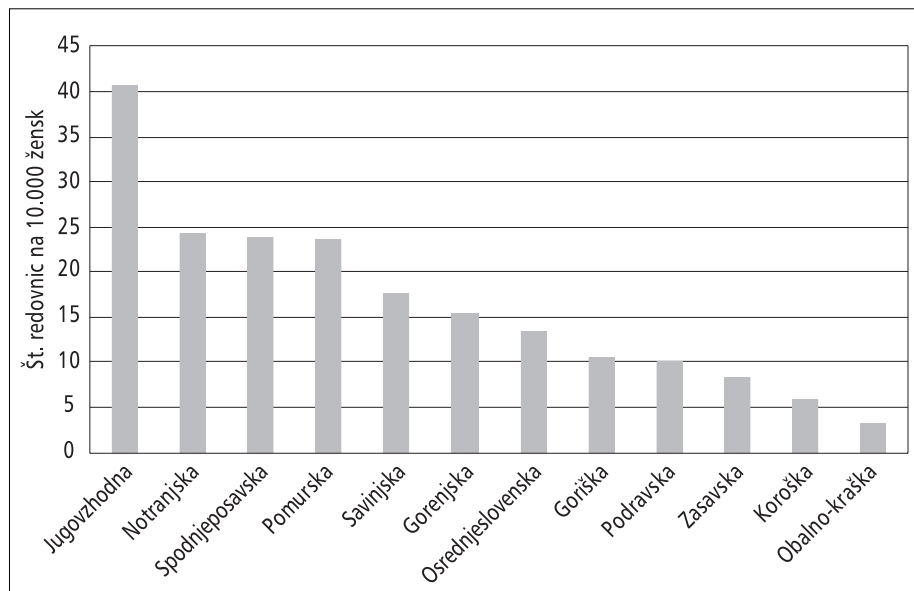
5.2 Število redovnic glede na celotno populacijo žensk

V drugem tretjem in četrtem grafu prikazujemo število redovnic glede na celotno slovensko žensko populacijo. Podatke za vseslovensko analizo smo črpali iz letopisov

9. Uporabljeni viri za Graf 1: šematizmi in naslovniki ljubljanske škofije za leta 1886, 1890, 1896, 1901, 1908, 1914, 1919, 1924, 1928, 1932, 1935, 1944, 1958, 1967, 1971, 1978, 1985, 1992, 1998, 2000, 2005/2006.

cerkve na Slovenskem za leta 1978, 1985 in 2000. Ti so med seboj primerljivi tako po kategorijah podatkov (npr. vse redovnice imajo pripisan kraj rojstva) kakor tudi po tem, da vsi trije letopisi obsegajo celotno ozemlje današnje Slovenije. Podatke o številu žensk v Sloveniji smo črpali iz popisa prebivalstva za posamezna leta (Ilič in dr. 2006).

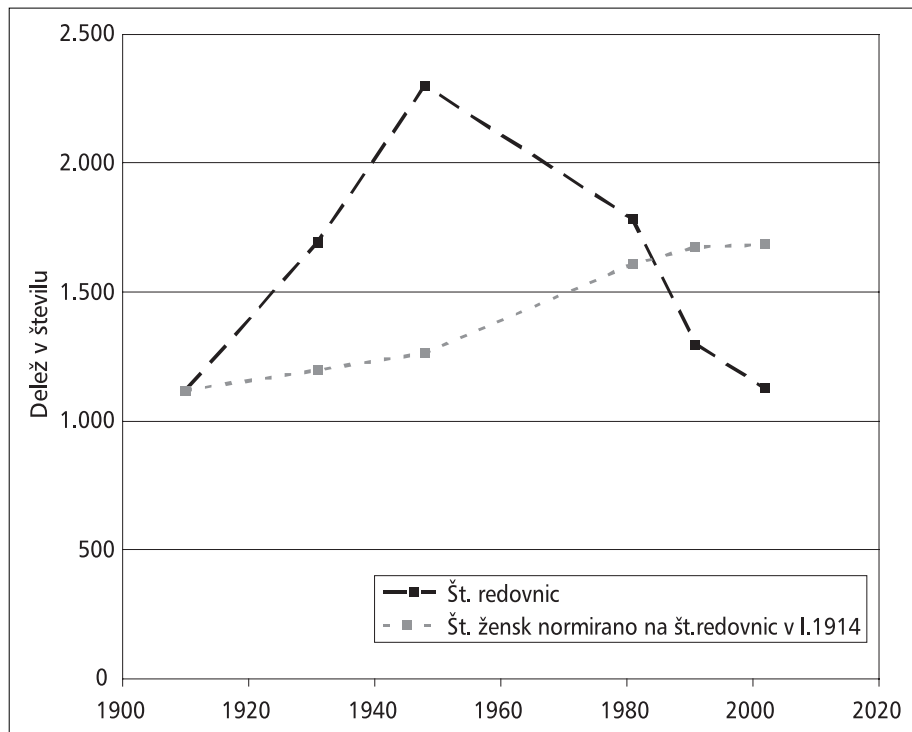
Graf 2: Število redovnic na 10.000 žensk v statističnih regijah Slovenije.¹⁰

Glavnina ženske redovniške populacije izvira iz obdobja pred drugo svetovno vojno, ker pa uporabljeni šematizmi in letopisi izpred druge svetovne vojne niso enotni in ob imenu in priimku redovnice le redko navajajo še kraj rojstva, smo si pri oblikovanju grafa pomagali drugače. Da bi preverili, ali obstajajo regije, ki po številu redovnic statistično značilno izstopajo, smo redovnicam, ki so bile vpisane v letopise cerkve za leta 1978, 1985 in 2000, na podlagi podatka o kraju rojstva pripisali regijsko pripadnost.¹¹ Z zajemom podatkov iz treh letopisov smo dobili nabor žensk, ki so v redove vstopale od leta 1894 do leta 2000. Od skupnega števila takih žensk jih je 65 % v redove vstopilo pred letom 1948. Takih, ki so v redove vstopile pred letom 1968, je okoli 80 %. Podatke smo primerjali s številom žensk v vsaki statistični regiji v letu 2000. Na podlagi navedenih podatkov smo izoblikovali kategorijo število redovnic na 10.000 žensk. Na Grafu 2 vidimo, katere so statistične regije, ki so v 20. stoletju "prispevale" največ redovnic.

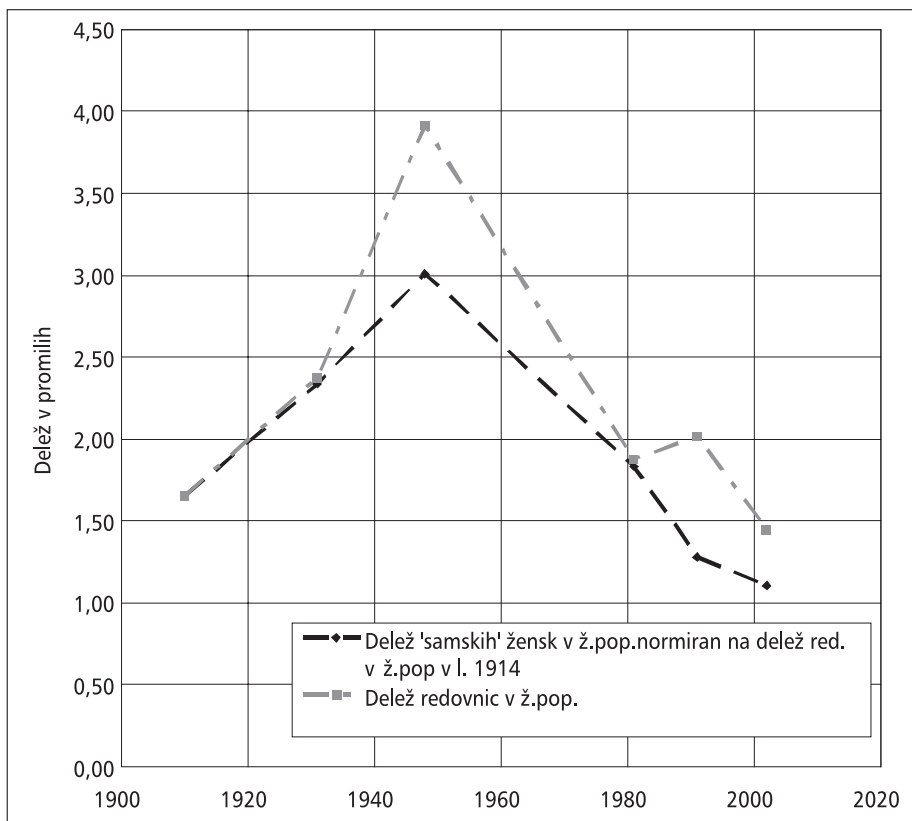
10. Uporabljeni viri za Graf 2: letopisi cerkve na Slovenskem za leta 1978, 1985 in 2000; Ilič in dr. 2006.

11. Te smo določili s pomočjo tabele SURS o občinah in regijah, dostopne prek: <http://193.2.238.17/KatalogRDS/podstrani/tabele/tabela2.xls> (10. 7. 2007).

Graf 3: Število redovnic v primerjavi s številom žensk (normirana vrednost).¹²

Da bi ovrgli domnevo, da število redovnic raste sorazmerno s številom žensk, smo pripravili Graf 3, iz katerega je razvidno, da spremenljivki število redovnic in število žensk nista odvisni druga od druge. Število ženskega prebivalstva namreč skozi celotno 20. stoletje raste, medtem ko število redovnic svoj vrh doseže v letu 1944, od takrat naprej pa strmo pada. Podatkom o številu redovnic za posamična leta smo pripisali število žensk in moških v populaciji. Kadar nismo našli podatka o številu redovnic za isto leto, kot smo imeli podatek za število prebivalcev, smo poiskali najbližje leto, pri tem pa se nismo oddaljili za več kot 4 leta. Število žensk in število redovnic smo predstavili kot krivulji na istem grafu. Zaradi boljše preglednosti smo število žensk normirali tako, da v začetni točki sovпада s številom redovnic, oziroma smo ga pomnožili s faktorjem 0,00165239 (število redovnic leta 1914 deljeno s številom žensk v letu 1910). S tem smo omogočili opazovanje gibanj obeh spremenljivk na istem grafu.

12. Uporabljeni viri za Graf 3: letopisi, šematizmi in naslovniki mariborske in ljubljanske škofije za leta 1914, 1932 in 1992, Kolar 2005; letopisa cerkve na Slovenskem za leti 1978 in 2000; Vertot 2001; Prva statistična objava št. 44.

Graf 4: Delež redovnic v ženski populaciji v primerjavi z deležem presežka žensk (normirana vrednost).¹³

Graf 4 bolj podrobno osvetljuje razmerje med številom redovnic in presežkom žensk v populaciji. Število redovnic smo pod drobnogled postavili kot spremenljivko, ki je odvisna od presežka žensk v populaciji. Podatkom o številu redovnic za posamična leta smo enako kot pri Grafu 3 pripisali število žensk in moških v populaciji. Iz števila žensk in moških v populaciji smo z odštevanjem izračunali presežek žensk in ga primerjali s številom redovnic. Podobno kot pri Grafu 3 smo delež "samskih" žensk v ženski populaciji (v promilih) pomnožili s faktorjem 0,0336 (število redovnic leta 1914 deljeno s presežkom žensk v populaciji v letu 1910), tako da v letu 1914 sovpada z deležem redovnic v ženski populaciji. Izkazalo se je, da se število redovnic giblje sorazmerno s presežkom žensk v populaciji. Iz grafa vidimo naslednje: več, kot je samskih žensk, več je redovnic. S tem smo potrdili hipotezo o povezanosti števila redovnic in presežka žensk v populaciji.

13. Uporabljeni viri za Graf 4: letopisi, šematizmi in naslovniki mariborske in ljubljanske škofije za leta 1914, 1932 in 1992, Kolar 2005; letopisa cerkve na Slovenskem za leti 1978 in 2000; Vertot 2001; Prva statistična objava št. 44.

Z uporabljeno metodologijo smo preverili gibanje števila redovnic v določenem času in izoblikovali kvantitativno predstavo o pojavu ženskega redovništva pri nas. Pri tem je treba opozoriti na to, da smo z uporabljeno metodologijo zbrisali razlike med posameznimi redovi in iz analize izključili redovnice kot akterke, ustvarjalke in nosilke redovnega poklica. Brez aktivnih redovnic pa redovi ne morejo obstati. V tem vidimo pomanjkljivost izbrane metodologije in izziv za nadaljnja preučevanja.

6 Redovi kot družbeni kompenzatorji za samske ženske

V prvi polovici 20. stoletja je imela cerkev v družbenem življenju na Slovenskem močan vpliv. Pred sekularizacijo je s pomočjo mehanizmov tradicionalne družbe cerkev ženske "držala" v območju doma, kjer so bile žene, matere in gospodinje. Odkloni od teh vlog niso bili zaželjeni. Ženskam, ki so se želele v okviru cerkve udejaniti tudi profesionalno, je cerkev ponudila redovni poklic. Ta je vključeval (za nekatere) možnost izobraževanja, zaposlitve in potovanja v misijone, hkrati pa je zahteval javno odpoved (obred sprejema redovnih zaobljub je javni) spolnosti ter vlogama žene in matere. S tem je bil tistim ženskam, ki niso videle možnosti za poroko, omogočen izstop iz maritalnega trga, hkrati pa sta jim bila načeloma zagotovljena ugled in varnost.

Zaradi časovne oddaljenosti in pomanjkljivih ter skromnih podatkov na področju ženskega redovništva na Slovenskem moramo tu predstavljene ugotovitve vzeti kot poskus rekonstrukcije družbenih okoliščin v prvi polovici 20. stoletja.

Kakor smo na začetku analize ugotavljali, da je do največjih izseljevanj pri nas prišlo na območju Bele krajine, Dolenjske in Notranjske, tako iz Grafa 2 vidimo, da je najvišji delež posameznice v redovniški populaciji iz jugovzhodne regije (Dolenjska in Bela krajina). Na podlagi teh podatkov sklepamo, da obstaja povezanost med zmanjšanim deležem moških in povečanim deležem vstopov žensk v redove v določenih statističnih regijah Slovenije v prvi polovici 20. stoletja, oziroma da število redovnic raste v odvisnosti od presežka žensk v populaciji. Sklep bomo podkrepili z demografsko analizo (Šircelj 2006), ki kaže statistično značilne razlike med posameznimi statističnimi regijami, kadar govorimo o rodnosti, poročnosti in samskosti. Naštete tri kazalnike (rodnost, poročnost, samskost) bomo razumeli kot pomembne za sprejem odločitve za vstop v red v 20. stoletju. Da bi lažje razumeli, zakaj se število vstopov v redove med regijami razlikuje, bomo najprej osvetlili demografsko, zgodovinsko in kulturno ozadje obalno-kraške in koroške regije, za kateri iz Grafa 2 vidimo, da sta "prispevali" najmanj redovnic. Obalno-kraška regija se od ostalih regij precej razlikuje po tem, da so se iz regije v velikem številu izseljevale ženske, ki so odhajale predvsem v Trst in Gorico. Zmanjšano število žensk v regiji se je odražalo v veliki stopnji poročnosti, hkrati pa je posebnost primorske regije še v tem, da zaslužek za preživljanje družine ni bil neposredno odvisen samo od imetja zemlje. Pari so se na Primorskem lažje in hitreje poročali, saj odločitev za poroko ni bila povezana z lastnino, kakor je bilo to značilno za Koroško (Šircelj 2006: 77–79; gl. tudi Tomšičeva romana o Aleksandrinhah (Tomšič 2004; Tomšič 2006)).

Koroška regija izstopa po nizki stopnji poročnosti in visokem deležu nezakonskih otrok. Razlogi naj bi bili v velikem pomenu agrarne nasledstvene pravice, ki je po načelu nedeljivosti zapuščine vse od srednjega veka do 20. stoletja otrokom brez posestva onemogočala poroko. Kjer so posestvo imeli, je pravico do nasledstva imel le en otrok, ponavadi najstarejši, ki se je lahko poročil šele po očetovi smrti. Ker je bila na Koroškem to močno zakoreninjena navada, je bila poprečna starost parov ob poroki relativno visoka. Hkrati pa se je zviševala verjetnost rojstva nezakonskih otrok. Tako na Koroškem kot na Štajerskem, kjer je bila pogostost nezakonskih otrok najvišja, je bilo prebivalstvo do nezakonskih mater in nezakonskih otrok mnogo bolj strpno. Možnost poroke po tem, ko so že imele kakšnega otroka, pa je bila v primerjavi z Dolenjsko, kot bomo videli kasneje, veliko večja (Šircelj 2006: 73–84).

Indeks zakonske rodnosti je bil najvišji na Kranjskem, hkrati pa je bila tam zaradi visokega deleža neporočenih in nizke nezakonske rodnosti splošna rodnost sorazmerno nizka (Šircelj 2006: 63). “Stroge moralne norme, ki so preprečevale spočetje pred poroko, so se pričele sproščati šele med svetovnima vojnama” (Šircelj 2006: 70). Na Dolenjskem, kjer je bila stigma nezakonskega rojstva zelo močna, so se nezakonske matere soočale še s šibkim socialnim položajem, ki je možnosti preživetja nezakonske matere in otroka precej zmanjšal (Šircelj 2006: 85).

Iz podatkov sklepamo, da samske ženske s Primorske in Koroške niso potrebovale socialnih kompenzatorjev, s katerimi bi nadomestile pričakovan in legitimen življenjski potek. Na Primorskem je bilo število moških zadostno, zato so se ženske lahko poročale. Na Koroškem, kjer je poroko ovirala zakoreninjena navada o neporočanju tistih, ki niso imeli pravice dedovanja, je bil vzorec neporočenih parov in nezakonskih otrok močno prisoten in družbeno mnogo bolj sprejemljiv, pritiski na neporočene pa manjši kot npr. na Dolenjskem. Sklepamo, da so na Dolenjskem, kjer je bil v prvi polovici 20. stoletja primanjkljaj moških velik ter stopnja nestrpnosti do nezakonskih mater in otrok visoka, ženske potrebovale družbene kompenzatorje.

Ob koncu 19. stoletja in v prvi polovici 20. stoletja je bil na območju jugovzhodne statistične regije primanjkljaj moških v Sloveniji največji, znanih, dostopnih in učinkovitejših alternativ pa ni bilo (Stark in Bainbridge 2007: 90),¹⁴ zato menimo, da so se samske ženske v večjem številu odločale za razpoložljiv, legitimen in ugleden družbeni kompenzator v obliki vstopa v red. Z obredom t. i. izpovedi svečanih zaobljub je red ženskam na simbolni ravni zagotovil poroko z Jezusom, s tem pa statusni prehod in izstop iz maritalnega trga. Redovi, ki so življenje žensk osmislili mimo vlog žene in matere, so se torej v okoliščinah majhnih možnosti izbir izkazali za legitimno alternativo zakonski zvezi.

14. Oziroma so bile redke: npr. institucija tet, ki so neporočene ostajale doma in bile v pomoč ostarelim staršem oziroma drugim sorodnikom.

7 Sklep: redovništvo v vrtincu družbenih okoliščin

S prispevkom smo želeli dopolniti obstoječe razlage in redovni poklic predstaviti kot večplasten družbeni pojav, ki ga določa mnogo več dejavnikov, kot bi bilo mogoče sklepati iz posameznih analiz. Te so se osredotočale na gospodarske dejavnike in notranjo politiko cerkve v odnosu do svojih vernikov, ob tem pa pozabile, da so posameznice v svojih odločitvah mnogo več kot le gospodarske ali politične akterke in vernice. Posameznice so zmeraj tudi potencialne matere in žene, kar še posebej velja za patriarhalne družbe. Izpostavili smo spolnost kot konstitutivni element oz. neelement redovnega poklica ter se posvetili demografskemu neravnovesju med spoloma, ki odločilno vpliva na poročnost, rodnost in samskost. Uspeh redov v prvi polovici 20. stoletja smo videli tudi v tem, da je bil redovni poklic legitimna izbira z uglednim statusom, ki je pomenila alternativo poroki. Pa vendar smo ob strani pustili najmanj dva pomembna dejavnika, ki sta ob analizi redovnega poklica vredna razmisleka.

Kvalitativna analiza slovenskega okolja je pokazala (Bezjak 2003), da se je večina posameznic z osebno izkušnjo redovnega poklica z vstopom v red seznanila prek osebnih socialnih mrež. S podrobnejšo analizo lahko opazimo tudi, da obstajajo družine in župnije z močno tradicijo redovnih in/ali duhovnih poklicev. To kaže na pomembnost prisotnosti vedenjskega vzorca v določenem okolju. Poleg t. i. tradicionalnih vstopov moramo biti pozorni tudi na kategorijo posameznic, ki v redove vstopajo zaradi želje ali potrebe po intenziviranju in profesionalizaciji religioznega čustvovanja – gre za vidik, ki smo ga pri svoji analizi obšli. Tako prva kot druga kategorija vstopov se zdita neodvisni od socialno-ekonomskih in političnih dejavnikov ter odvisni od posameznikovega bližnjega okolja (primarna socializacija, socialna ranljivost, splet okoliščin ipd.).

“Tradicionalni” vstopi, vstopi iz vzgibov religioznega čutenja in vstopi, ki izvirajo iz specifičnih družbenih okoliščin (npr. gospodarski, politični in demografski), so stalni spremljevalci redovnega poklica. Iz katerega nabora se bo črpala večina redovnih poklicev v danem zgodovinskem, socialnem, političnem in kulturnem trenutku, pa je odvisno od okoliščin širšega družbenega sistema, ki ustvarjajo pogoje družbenih primanjkljajev in določajo meje legitimnih odgovorov nanje. Sklepamo torej, da upad števila redovnic ni le odraz gospodarske blaginje, ukrepov cerkve ali posvetnega političnega sistema. Moramo pa opozoriti, da zgolj z analizo, ki kaže, da se število redovnic močno manjša in da se njihova poprečna starost zvišuje,¹⁵ zlahka spregledamo, da po številu članic najmanjša kategorija, tj. kontemplativni redovi,¹⁶ v zadnjih 20 letih uspešno pridobiva nove članice.

S pregledom gibanja števila redovnic pri nas smo ovrgli napačno predstavo o tem, da se je število vstopov v samostane začelo zmanjševati že v začetku 20. stoletja. Prav nasprotno, število vstopov v ženske samostane se je na koncu 19. in v začetku 20. sto-

15. Pri nas so redovnice v poprečju štejele slabih 61 let v letu 1978 in 64 let v letu 2000.

16. V Sloveniji imamo dva ženska kontemplativna reda: red klaris je leta 1985 štel 7 članic in leta 2005 20 članic ter red karmeličank, ki je leta 1985 štel 13 članic in leta 2005 29 članic (letopis cerkve na Slovenskem za leto 1985 in Naslovnik slovenskih škofij 2005/2006).

letja zaradi zmanjšane deleža moških in ob splošnem pomanjkanju delovnih mest za ženske celo povečalo in je raslo vse do konca druge svetovne vojne.

Dejavniki gibanja števila redovnic so raznovrstni in izvirajo iz različnih delov družbenega sistema. Poleg makrosistemskih dejavnikov se v odločitvah posameznice odražajo tudi mikrosistemski, bolj individualizirani dejavniki (npr. socialne mreže, iskanje smisla, verovanje, čutenje, svetovni nazor). Šele z analizo mikrosocialnih dejavnikov, pri kateri bi bilo smiselno opraviti anketo med sodobno redovniško populacijo, pa bi lahko natančneje ugotovili, kateri so vzgibi, zaradi katerih posameznice v 21. stoletju vstopajo v redove, ter razumeli smisel in namen sodobnega ženskega redovništva.

Viri

- Annuario Statisticum Ecclesiae za leta 1969, 1974, 1978, 1982, 1986, 1990, 1994, 1996, 1998, 2000, 2003.
- Armstrong, Karen (1997): *Through the Narrow Gate*. Glasgow: Flamingo.
- Catalogus Cleri et Beneficiorum Ecclesiasticorum Diocesis Labacensis MDCCCXC. Labaci: Sumptibus Cancellariae Episcopalis.
- Catalogus Cleri et Beneficiorum Ecclesiasticorum Diocesis Labacensis MDCCCXVI. Labaci: Sumptibus Cancellariae Episcopalis.
- Catalogus Cleri et Beneficiorum Ecclesiasticorum Diocesis Labacensis MCMI. Labaci: Sumptibus Cancellariae Episcopalis.
- Catalogus Cleri et Beneficiorum Ecclesiasticorum Diocesis Labacensis MCMVIII. Labaci: Sumptibus Cancellariae Episcopalis.
- Catalogus Cleri et Beneficiorum Ecclesiasticorum Diocesis Labacensis MDCCCXIV. Labaci: Sumptibus Cancellariae Episcopalis.
- Catalogus Cleri Tum Saecularis Tum Regularis Diocesis Labacensis MDCCCLXXXIV. Labaci: Sumptibus Cancellariae Episcopalis.
- Day, Peter (2001): *Dictionary of Religious Orders*. London in New York: Burns & Oates.
- Diderot, Denis (1985): *Redovnica*. Zagreb: Naprijed.
- Finke, Roger, in Wittberg, Patricia (2000): *Organizational Revival from Within: Explaining Revivalism and Reform in the Roman Catholic Church*. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 39: 154–170.
- Hančič, Damjan (2000): *700 let klaris na Slovenskem*. Nazarje: Samostan Brezmadežne sester klaris.
- Hill, Michael (1971): *Typologie sociologique de l'ordre religieux*. *Social Compass*, XVIII, (1): 45–64.
- Ilič, Milena, in dr. (2006): *Prebivalstvo Slovenije 2003*. Dostopno prek: <http://www.stat.si/doc/pub/rr-824-06.pdf> (27. 1. 2007).
- Letopis ljubljanske škofije in slovenskega dela reške škofije za leto 1959. Ljubljana: Škofijski ordinariat.
- Letopis slovenskih škofij, 1978. Ljubljana: Škofijski ordinariat.
- Letopisa cerkve na Slovenskem za leti 1985 in 2000. Ljubljana: Škofijski ordinariat.

- Letopisi ljubljanske škofije za leta 1919, 1924, 1928, 1932, 1935, 1944, 1967, 1971, 1992. Ljubljana: Škofijski ordinariat.
- Mlinarič, Jože (2005): Studeniški dominikanski samostan ok. 1245–1782. Celje: Mohorjeva družba.
- Naslovnik ljubljanske škofije za leto 1998. Ljubljana: Škofijski ordinariat.
- Naslovnik slovenskih škofij 2005/2006. Ljubljana: Škofijski ordinariat.
- Neal, Marie-Augusta (1971): A Theoretical Analysis of Renewal in Religious Orders in U.S.A. *Social Compass*, XVIII, 1971/1: 7–25.
- Prebivalstvo in osnovni demografski podatki, Slovenija, 1954–2002. Dostopno prek: <http://www.stat.si/doc/pub/rr816-2004/P-2/T02-01-02.xls> (27. 1. 2007).
- Prebivalstvo po spolu, Slovenija, 30. junij in 31. december, 1954–2002. Dostopno prek: <http://www.stat.si/doc/pub/rr816-2004/P-3/T03-01-02.xls> (11. 7. 2007).
- Prva statistična objava. št. 44: Prebivalstvo. Dostopno prek: <http://www.stat.si/popis2002/gradivo/POPIS-2002-PSO1.pdf> (2. 12. 2007).
- Tomšič, Marjan (2004): Grenko morje. Ljubljana: Kmečki glas.
- Tomšič, Marjan (2006): Južni veter. Ljubljana: Društvo 2000.
- Vertot, Nelka, in dr. (2001): Popisi na Slovenskem 1948–1991 in Popis 2002. Dostopno prek: <http://www.stat.si/Popis2002/gradivo/popisna.pdf> (11. 7. 2007).
- Wittberg, Patricia (1996): Pathways to Re-Creating Religious Communities. New York: Pulist Press.
- Dokument Lumen Gentium. Dostopno prek: http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19641121_lumen-gentium_en.html (10. 1. 2008).
- Dokument Perfectae Caritatis. Dostopno prek: http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decree_19651028_perfectae-caritatis_en.html (10. 1. 2008).
- Dokument Gaudium et Spes. Dostopno prek: http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_cons_19651207_gaudium-et-spes_en.html (10. 1. 2008)

Literatura

- Bezjak, Sonja (2003): Disidentstvo v ženskih katoliških redovih: Diplomsko delo. Ljubljana.
- Dragaš, Bogoljub (1938): Zgodovina in delo sestrstva v Sloveniji od prevrata do leta 1934. Ljubljana: [s.n.].
- Ebaugh, Helen, in dr. (1996): The Growth and Decline of the Population of Catholic Nuns Cross-Nationally, 1960–1990: A Case of Secularization as Social Structural Change. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 35 (2): 171–183.
- Fischer, Jasna (2005): Družba, gospodarstvo, prebivalstvo. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino.
- Gradišek, Anica (1974): 50 let zdravstvenega strokovnega šolstva na Slovenskem. *Zdravstveni obzornik*, VIII (3): 145–155.
- Kolar, Bogdan (2005): Iskalci boga. Celje: Mohorjeva družba.
- Krašovec, Andrej (2002): Pregled organiziranega delovanja medicinskih sester v Sloveniji in ljubljanski regiji v obdobju od 1919 do 2001: Diplomsko delo. Ljubljana.
- Kvaternik, Peter (2004): Dekanijski pastoralni dan 2004. Ljubljana: Družina.

- Leskošek, Vesna (2002): *Zavrnjena tradicija*. Ljubljana: Založba /*cf.
- Milharčič Hladnik, Mirjam (1995): *Šolstvo in učiteljice na Slovenskem*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Nisem bila samo firbčna, bila sem tudi izbirčna. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/objektiv/246455/> (28. 5. 2007).
- Rauh, Marta (2000): *Zgodovina Slovenske province Družbe hčera krščanske ljubezni (usmiljenih sester sv. Vincencija Pavelskega)*: Diplomsko delo. Ljubljana.
- Stark, Rodney, in Bainbridge, William Sims (2007): *Teorija religije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Stark, Rodney, in Finke, Roger (2000): *Catholic Religious Vocations: Decline and Revival*. *Review of Religious Research*, 42 (2): 145–165.
- Šircelj, Milivoja (2006): *Rodnost v Sloveniji od 18. do 21. stoletja*. Dostopno prek: <http://www.stat.si/doc/pub/rodnostvsloveniji.pdf> (3. 7. 2007).
- Vlček, Vojteh (ur.) (2005): *Ženske rehole za komunizmu*. Praga: Olomouc.
- Žnidaršič Ž., Sabina (2000): *Ora et labora – in molči ženska!* Ljubljana: Založba /*cf.

Naslov avtorice:

Sonja Bezjak

študentka podiplomskega študija sociologije na FDV

e-mail: sonja.bezjak@gmail.com